

L'ACTUACIÓ POLÍTICA DEL PRIMER CATALANISME A TERRASSA. UN APÈNDIX DEL SALISME

Per Jordi Garreta i Clusella

A) UN APÈNDIX DEL SALISME EL MOVIMENT CATALANISTA A TERRASSA, 1886-1905

EL CENTRE CATALÀ

A mitjans dels anys 80, quan les postures ideològiques del Centre Català de Valentí Almirall o del grup de "La Renaixensa" semblen ja bastant definides, i el missatge catalanista va consolidant-se (i clarificant-se, amb la qual cosa sorgeixen notables divisions) i, molt progressivament, estenent-se arreu del país, és també quan un grup de terrassencs comença a reunir-se periòdicament per llegir i comentar la premsa que es presenta com a portadora d'un nou missatge en defensa dels interessos de Catalunya: "Lo Diari Català" i "La Renaixensa".

A partir de 1884 es forma, doncs, una tertúlia (com tant a l'època) al voltant sobretot del jove Josep Soler i Palet, que amb 25 anys es convertirà en el principal impulsor del que serà la primera entitat catalanista de Terrassa (1). Aquest grup es relaciona bàsicament amb el sector encapçalat per Valentí Almirall, qui, malgrat trobar-se amb la forta oposició de gran part dels que s'anomenaven catalanistes, era encara un dirigent amb un prestigi i un protagonisme notables.

El 1886 es decideixen a passar a l'acció. Soler i Palet organitza un acte públic al Teatre del Retiro, el 6 d'octubre (2), en el qual intervenen Valentí Almirall (a qui Soler i Palet coneixia personalment) i Joaquim Riera i Bertran. Les conseqüències d'aquesta primera aparició en públic no es farien esperar: el 15 d'octubre de 1886, els catalanistes terrassencs, animats per les converses que havien tingut amb Almirall (i malgrat que l'acte del Retiro no havia estat cap èxit d'assistència), constitueixen el Centre Català de Terrassa (3). La Junta de la nova entitat, presidida per Soler i Palet, compta també amb Joan B. Galí, Lluís Salvans, Enric Ochoa, Antoni Boada i Pere Autonell. En un principi hi figura també el conegut dirigent republicà local Joaquim Marinello, però molt aviat se'n separa per incompatibilitat amb el seu càrrec dins de l'escena política de la ciutat. Així, podríem qualificar els integrants del Centre Català com a un grup de joves entusiastes, influïts sobretot per Almirall, sense cap tipus d'experiència política seriosa i procedents del món de la indústria i el comerç locals.

Des del primer moment es preocupen per especificar la seva independència política, indicant que "l'Associació no s'ocuparà de religió ni de política de cap dels partits militants ni militadors" (4). L'1 de desembre de 1886 apareix el primer número del "Butlletí del Centre Català de Terrassa", el qual, en un llarg article de presentació de la nova publicació, ens indica quins són els seus objectius; així, el Centre Català ha nascut per defensar els interessos dels catalans i dels terrassencs, que es troben del tot desatesos pels partits polítics oficials, els quals només intenten enganyar el poble i es desenten de la defensa dels drets del país; el catalanisme que impulsa el Centre Català és la "tercera via" entre els monàrquics i els republicans, i "són objecte com se compren es desferse, y procurar desfer-ne á tots los catalans de las garras d'aquets partits quals principis no han resultat ni resultaran en la práctica com la esperiencia nos ho ensenya, altre cosa que farsa, pura mentida y res més".

Aquest "apoliticisme", constantment present en els escrits i manifestacions dels catalanistes locals, s'anirà completant amb les crítiques a les actuacions dels partits (sempre a nivell estatal) o del poder central, i amb el record de les glorioses gestes èpiques de la Història catalana. Pràcticament a cada número del Butlletí hi trobem articles d'Història de Terrassa, escrits per Josep Ventalló i Vintó (5) i Soler i Palet en el to romàntic i evocador tan característic; realment, es preocupen en certa manera per difondre la història de la ciutat, però fixant-se en els temes preferits per la literatura catalanista del moment: la Guerra de Successió, la dels Segadors, l'Edat Mitjana, etc.

Cal destacar que Josep Ventalló, assidu col·laborador del Butlletí en aquests moments, és també un destacat dirigent dels conservadors locals, cosa que ens permet adonar-nos del grau d'indefinió i ambigüitat que caracteritza les primeres passes del catalanisme a Terrassa.

El Centre Català, des de les pàgines del Butlletí, feia també una crida a la inscripció dels terrassencs i, molt especialment, "per los punts de contacte que ab nosaltres tenen, al Institut Industrial, á la Cambra de comers y als alumnos de la Escola d'arts y oficis" (6). Des d'un principi, doncs, els catalanistes locals es preocupaven per intentar arribar al sector social amb el qual se sentien més identificats i amb el qual els unia la defensa a ultrança de la indústria i el comerç, impulsors del desenvolupament i la riquesa de la Catalunya (el model d'ella en concret) que uns i altres proposaven.

No ho van aconseguir. Havent arribat a un nombre màxim de 97 socis el desembre de 1886 (7), l'apatia i la manca d'activitats reals (apart de la publicació del Butlletí, en el qual eren majoritàries les reproduccions i les col·laboracions forànies) esdevingueren la tònica del Centre Català i, pel que sabem, les seves relacions amb les entitats representatives de la burgesia industrial dirigent foren pràcticament inexistentes. Es pot atribuir aquesta situació a la indiferència, o més aviat, al recel amb què els industrials terrassencs es miraven aquesta nova societat, catalana i declaradament apolítica, que deia defensar els seus interessos, indissolublement lligats al renaixement de Catalunya; potser no acabaven d'entendre prou bé la seva insistència en recordar els atàvics drets que Catalunya havia perdut en el passat i en recuperar una llengua a la qual ells havien renunciat (per a l'ús públic, és clar) ja feia força temps.

Les mostres de moderació i "patriotisme ben entès" de Soler i Palet eren, però, prou explícites: "La nostra causa (...) podria esser la causa comuna dels espanyols purs y honrats, la causa d'Espanya, la bandera de la patria á quina sombra s'hi acullirian 'ls homes aymants de la moralitat y de la honradesa" (8). De tota manera, els intents per fer-se un forat entre l'escena social i política de la Terrassa dels anys 80 resultaren del tot inútils; amb les declaracions de bons principis no n'hi havia prou.

I és que els homes del Centre Català mostraven a vegades una ingenuïtat notable: el maig de 1887, el vicepresident de l'associació, Joan B. Galí, es presentava a les eleccions municipals dins d'una llista d'"independents" enfront dels "oficials"; el Centre Català s'apressaria a manifestar el caràcter independent i apolític de Galí i recomanava el seu vot encara que es desvinculava prou explícitament del joc electoral. No cal dir que Galí (ni nin-

gú de la seva llista) no sortí elegit; havia arribat a proclamar que "en política só regionalista y per lo tant completament indiferent á cuant diuen, fan ó pensan los partits centralistas que's bellugan sota la bandereta de nostra campaná" (9). Un home així difícilment podia ser útil o representar la burgesia local.

L'escissió de la Lliga de Catalunya a Barcelona i la pèrdua d'influència progressiva de Valentí Almirall, foren els cops definitius per al Centre Català de Terrassa. El 15 de novembre de 1887 apareixia l'últim número (el 24) del Butlletí, i pocs dies després es dissoldria l'entitat. A les divisions que marcaven el moviment catalanista en aquells moments, el Centre havia intentat respondre amb una postura d'estricta neutralitat, amb un desig de reconciliació, però era ben clar que la seva extrema debilitat només l'abocava al camí de la desaparició. Així, en una reunió general dels pocs socis que encara conservava, celebrada el 27 de novembre, el Centre Català de Terrassa decidia dissoldre's en vistes de "la inutilitat dels nostres esforços y en la expectativa de trovarnos aislats".

UN INTERLUDI CULTURAL

Els últims anys 80 i l'inici de la dècada dels 90 constitueixen una etapa prou important de la història de Terrassa. És el moment en què s'està consolidant l'engranatge polític i social que vetllarà pels interessos de les classes dirigents de la ciutat durant els següents decennis, en què la indústria i l'economia local acabaran agrupant-se i fent cohesió a l'entorn del projecte que els identifica i els representa eficaçment: el salisme.

El 1888, Alfons Sala, secretari de l'Institut Industrial i de la Cambra de Comerç, fill d'una rica família d'industrials i propietaris, i, en definitiva, l'home intel·ligent, preparat i conegut que es necessitava, serà triat diputat provincial, i no trigarà gaire a donar el pas definitiu com a diputat a Corts.

Ens trobem amb una burgesia prou forta i una hegemonia clara dels partits polítics dinàstics que es perllongarà durant bastant més de temps que a altres ciutats semblants. El moviment obrer, a més, no tindrà la força ni la capacitat necessàries per incomodar l'actuació de les classes dirigents, la qual cosa contribuirà encara més a presentar una escena social i política monolítica i sense gaires dissensions de la Terrassa de finals del segle XIX.

Mentrestant, l'activitat catalanista es manté a nivell local, en certa manera, amb la constitució el 1888 del Centre Artístic Terrassenc, impulsat per joves sortits del Centre Català: Enric Ochoa, Pere Autonell... (10). L'activitat del Centre Artístic es basa en les tertúlies literàries, una notable escola de pintura, o, fins i tot, una significativa secció de dibuix aplicat a la indústria. L'exaltació patriòtica i romàntica és present en totes les seves obres i certàmens; la seva existència serà, però, tan efímera com la del Centre Català: es dissoldrà l'estiu de 1889.

El març de 1889 apareix el periòdic "El Tarrasense", explícitament defensor del proteccionisme i dels interessos de la indústria terrassenca. El seu declarat "apoliticisme" inicial recorda molt intensament les manifestacions que feia, en el mateix sentit, el Centre Català: estan per sobre de les lluites de la política "oficial", el que volen és defensar els interessos i el progrés de Terrassa. Josep

Soler i Palet serà un assidu col·laborador de "El Tarrasense", periòdic que, no cal dir-ho, expressarà sempre un suport total a l'actuació d'Alfons Sala. "El Tarrasense" serà la tribuna constant del catalanisme de Soler i Palet, un dels principals membres de la seva redacció, que reparteix els seus articles entre les crítiques al projecte de reforma del Codi Civil, l'atac a les actuacions dels partits polítics oficials, o la necessitat de millorar les carreteres del districte (11); la defensa dels interessos locals es complementa amb el seu càrrec de president de l'Ateneu Terrassenc, des d'on es continuarà amb una activitat cultural que intenta també, en certa manera, ser catalanista.

L'alineament, el maig de 1889, del fins llavors indiscutit diputat a Corts pel districte, Joan Maluquer i Viladot, al costat del govern de Sagasta, en una mesura contrària als interessos proteccionistes de la burgesia terrassenca, provocarà una dura reacció: "su proceder no tiene defensa posible (...). Sentimos en el alma tener que censurarle duramente por su debilidad inexplicable al posponer las necesidades y las aspiraciones de sus electores a las aspiraciones y necesidades de la personalidad del Sr. Sagasta, desmintiendo con este acto político, su breve y brillante historia parlamentaria y sus honrosos antecedentes economistas" (12). Els burgesos terrassencs ja havien emprès la tasca de buscar algú que realment els representés i pogués capitalitzar la defensa de les seves indústries.

Al mateix temps, els catalanistes intenten difondre la seva ideologia des de les pàgines de "El Tarrasense", presentant-la com a l'única defensora de la indústria local, i intentant explicar el perquè de la seva escassa implantació a la ciutat. Tant Joan B. Galí com un catalanista de nova fornada, Jaume Balber, coincideixen en assenyalar com a principal motiu el recel i la indiferència dels industrials terrassencs (13).

LA CONSTITUCIÓ DE L'AGRUPACIÓ REGIONALISTA

A finals de 1890, els catalanistes provinents del Centre Català, amb noves incorporacions i una experiència i relació majors amb les entitats locals a partir de la publicació de "El Tarrasense", es decideixen a fundar una nova associació.

El 28 de desembre de 1890, a la seu de l'Institut Industrial, es constitueix l'Agrupació Regionalista de Terrassa. La Junta Directiva estarà presidida per Josep Arch, important industrial amb una notable influència en entitats com la Cambra de Comerç o l'Institut Industrial; al seu costat hi trobarem Joan B. Galí, Ramon Coll, Soler i Palet i Jaume Ballber (14).

En aquests moments, i preparant ja la solució definitiva que representarà Alfons Sala, la burgesia local donarà suport en les eleccions per a diputat a Corts al conservador Pere Bosch i Labrús, que es presenta com a "proteccionista" davant el liberal Joan Maluquer, al qual ja hem fet referència; des de "El Tarrasense" es feia una intensa defensa del candidat proteccionista, subratllant que el que defensava eren els interessos de Terrassa i no els d'un partit polític qualsevol (15). Aquest argument de primacia dels interessos industrials de la ciutat abans que res serà continuament invocat per la pretesa actitud apolítica que adoptaran explícitament els catalanistes terrassencs a partir d'ara.

Sala amb l'Orfeó Montserrat. (Foto Arxiu Tobella)

L'Agrupació Regionalista d'aquests anys és encara bastant dèbil i no té un local propi (les reunions es fan a la fàbrica de Josep Arch); el març de 1891 arribarà a comptar amb 91 socis, i les seves principals activitats seran les vetllades literàries i les col·laboracions a la premsa local (16).

El març de 1892, Josep Soler i Palet i Josep Arch assisteixen a la primera Assemblea General de la Unió Catalanista a Manresa, on s'aprovaran les cèlebres Bases de Manresa, en representació de l'Agrupació Regionalista de Terrassa. Soler i Palet serà elegit secretari de la mesa de l'Assemblea. L'adopció del programa de la Unió Catalanista i de les Bases de Manresa originarà les primeres dissensions en el si de l'Agrupació Regionalista, que es veurà reduïda a un petit grup de 9 socis (17) que ara ja tindran, però, uns fonaments doctrinals concrets als quals fer referència.

El maig de 1892 els sectors dirigents de la ciutat tornen a agrupar-se a l'entorn de la candidatura per a diputat a Corts del conservador Antoni Sedó. El seu contrincant, el republicà Eusebi Jover, organitza una intensa campanya que inclou un míting on hi participa Salmerón, i que aconsegueix aixecar una certa expectació; Jover resultarà vencedor a Terrassa i Rubí, però en el total del districte, evidentment, acabarà triomfant el candidat dels industrials, Sedó. Les acusacions dels republicans de frau electoral no es faran esperar, però de res serviran. "El Tarrasense", que encara podem considerar relacionat amb el catalanisme local, manifesta el seu total suport a Antoni Sedó, candidat que presenta com a punts bàsics del seu programa presentar al Govern una proposició de llei per impedir les vagues, reconciliar les classes socials en benefici del progrés del districte, i un tractat de comerç favorable a la indústria catalana (18).

Realment, la postura de la burgesia local i el decidit alineament en favor dels seus interessos són ja molt clars, i enceten una via a la qual el catalanisme s'adaptarà i seguirà fidelment en els propers anys.

L'HEGEMONIA DEL SALISME

A mitjans de 1892, la redacció de "El Tarrasense" es divideix definitivament entre els conservadors, encapçalats per Josep Ventalló i Vintó (que treuen a la llum un nou òrgan de premsa, "La Comarca"), els liberals agrupats a l'entorn d'Alfons Sala, i alguns catalanistes de prestigi com Josep Soler i Palet, que el mes de novembre començaran a publicar un nou periòdic, "Egara" (19).

"Egara", dirigit per Miquel Utset, esdevindrà el portaveu dels catalanistes terrassencs, que hi col·laboraran habitualment. En el seu primer número, els membres de la redacció es defineixen com a "Tarrasenses, hasta los tuétanos; catalanes, porque somos carne de la carne de Cataluña; y españoles, porque la Providencia dispuso que lo fuéramos, y obedecemos sus designios". És la continuació del missatge que ja expressava "El Tarrasense" i que els catalanistes locals defensen també amb convicció.

El març de 1893, Alfons Sala acaba per presentar-se a les eleccions per a diputats a Corts davant un candidat republicà, Joan Salas i Anton, impulsor del cooperativisme, i que comptarà amb la col·laboració de Salmerón, que torna a assistir a un acte públic a Terrassa. Aquest cop, el prestigi de què podria gaudir el rival obliga la burgesia local a agrupar-se més que mai al voltant del seu candidat; els conservadors, que ja havien presentat Pere Bosch, de-

cideixen retirar la seva candidatura, i passaran a recolzar incondicionalment el prestigiós Alfons Sala. Des de les pàgines d'“Egara”, el suport a Sala (que a partir d'ara esdevindrà el sempitern defensor dels interessos del districte) és absolut, i després de la seva victòria es mostraran particularment satisfets, els seus redactors, perquè “nos afirma una vez más en el convencimiento de que no es la política, lo que mueve al catalán y más aún al tarra-sense, sino lo que más anejo es á su patria, á sus intereses, costumbres y familia” (20).

En contrapartida, a les eleccions municipals de novembre del mateix any, són escollits regidors Josep Arch i Josep Soler i Palet (que es presenten, qualificant-se de regionalistes, a la llista de candidats salistes); sembla que els catalanistes terrassencs comencen a saber què vol dir defensar els interessos de la “societat catalana” i quin paper polític han de jugar.

A partir d'ara, el suport del catalanisme terrassenc a l'actuació de Sala serà absolut. L'Agrupació Regionalista intentarà difondre les seves doctrines, amb l'exaltació romànticista o l'impuls a la llengua i la cultura catalanes que ja són habituals, però tindrà molt clar, d'altra banda, que el representant de la burgesia local és Alfons Sala, i és amb ell amb qui cal entendre's. Comença un camí de suport i comprensió mutus, no gens estrany si tenim en compte que, encara que sigui des de punts de vista diferents, les dues parts coincideixen en la seva concepció de la societat catalana —i, evidentment, la terrassenc— i en el que cal defensar-hi i el que no.

Amb aquestes premisses, és clar que l'actuació pública del catalanisme durant els següents anys seguirà sent bàsicament culturalista. S'influirà en diverses entitats locals i s'intentarà dinamitzar-les; així, l'Ateneu Terrassenc organitzarà tota una sèrie d'actes de caire “catalanista” (i en el certamen literari de juliol de 1894 és Alfons Sala qui fa el principal discurs), es crea la delegació a Terrassa del Centre Excursionista el 1895, impulsada per varis membres de l'Agrupació Regionalista (21), etc.

El 1896, la visita de l'Orfeó Català i el recital que ofereix al Teatre Principal, són vistos gairebé com una fita pel catalanisme local, que ara disposa també d'una “Secció Regionalista” al periòdic “Egara”. Representants de l'Agrupació Regionalista assistiran a les assemblees de la Unió Catalanista el 1893 (a Reus, Joan B. Galí i Josep Marcet), el 1894 (a Balaguer, Soler i Palet), el 1895 (a Olot, Joan B. Galí i Joan Vinyals) i el 1897 (a Girona; aquesta vegada hi assisteixen Soler i Palet, Galí —que és triat membre permanent del Consell de la Unió Catalanista—, Casamada, i Palet i Barba); la vinculació amb la Unió Catalanista i el programa de les Bases de Manresa segueixen sent punts inalterables per als de l'Agrupació.

Es produeix, però, un incident aïllat que cal ressenyar. El 17 d'abril de 1898, “Egara” publica un article de Joan B. Galí (22) en el qual es ridiculitza un acte patriòtic (recordem que la guerra amb els EUA ha començat fa unes setmanes) destinat a sufragar un cuirassat per a la Marina espanyola; la reacció és furibunda: dos dies després, una manifestació apedrega la redacció d'“Egara” i difon un manifest de protesta per la ciutat, en el qual s'elogia l'actuació favorable de la premsa conservadora, “La Comarca”; Galí, però, s'apressarà a rectificar i dues setma-

nes després, a la mateixa secció d'“Egara”, acusa els EUA de provocar la guerra i afirma que la justícia està del cantó espanyol, i acaba l'article, prou expressivament, escrivint “fora pesimistes, y tots los Espanyols units cridem á una, ¡Visca Espanya! ¡Visca la Justicia! ¡Abaix la mala fé! ¡Guerra al Tio Sam!”. Es tracta, doncs, de corregir la reliscada i no incomodar a ningú.

El desastre de Cuba sembla confirmar a Terrassa el camí que ja s'havia iniciat; el 15 de novembre de 1898, la Cambra de Comerç i l'Institut Industrial s'adhereixen al missatge regionalista entregat a la Reina Regent (23). L'abril de 1899, davant unes noves eleccions per a diputat a Corts, l'Agrupació Regionalista dona suport explícit a Sala perquè “reuneix á la condició de no ser cunero, la de ser catalá, fill del districte, honrat y servicial” (24); l'associació catalanista (que ja comptava amb un petit local —una habitació del Cafè Català— des del Nadal anterior), però, no participa en el comitè electoral salista, sens dubte per la seva poca entitat (25). El paper dels catalanistes (que segueixen considerant com una farsa totes les eleccions a excepció de les que es realitzen al districte de Terrassa), dins l'opció salista, és encara bastant secundari, i es dirigeix a la recerca d'un prestigi i un reconeixement social del qual no disposen.

El juny de 1899, l'Agrupació Regionalista decideix iniciar la celebració de conferències públiques amb oradors barcelonins, “convencida de lo poco conocidas que son en esta ciudad las ideas que sustenta y mucho menos aun el programa del catalanismo, que unos lo aproximan al federal y otros al carlista” (26). Així, el 29 de juny, se celebra un míting a la seu del Círcol Federal en el qual intervenen, entre altres, el jove Francesc Cambó i el president de l'Agrupació, Joan B. Galí, que insisteix en què “els catalanistas no son carlins, ni federales, ni liberales, ni conservadores, que no son mes que defensores del programa concretat en las bases de Manresa” (27).

A les acaballes de 1899, des de les pàgines d'“Egara”, es fa un repàs al que ha estat l'any, atribuïnt a la política centralista els mals del país, demanant més atribucions per a Ajuntaments i Diputacions, i, en definitiva, fent un discurs que ens remet de forma idíl·lica a la societat tradicional catalana, on no existien els mals que avui ho corrompen tot (28).

El 1900, la renovada Junta Directiva de l'Agrupació Regionalista, que incorpora una nova fornada de dirigents locals (Modest Pineda, Pere Viver, Lluís Vancells, Andreu Massagué...), intenta dinamitzar l'entitat amb la celebració de les primeres misses en record del Patró de Catalunya o dels màrtirs de 1714, conferències periòdiques sobre temes filològics, campanyes en suport de “La Renaixensa” i l'Orfeó Català (que han estat multats pel Govern Civil), etc.

Aquestes activitats, però, no són cap impediment perquè el catalanisme local s'adhereixi entusiàsticament als homenatges que les forces vives de la ciutat celebren en honor d'Alfons Sala. Fins i tot la primera actuació en públic del recentment constituït Cor de l'Agrupació Regionalista consisteix en una visita a la finca d'estiu de Sala, el juliol de 1900, en la qual canten diverses peces del seu repertori per al diputat i la seva família; en acabat, aquest ofereix un bon berenar als esforçats cantaires (29).

L'1 de gener de 1901 l'Agrupació Regionalista estrena un nou local, aquesta vegada ja prou estable i definitiu, al carrer de Sant Antoni. Poc temps després, el mes de maig, se celebra l'Assemblea General de la Unió Catalanista a Terrassa, que s'espera que constitueixi un revulsiu per al catalanisme local. En la seva valoració de l'acte, l'Agrupació Regionalista descriu així la seva ideologia, que pretén ser interclassista: "El catalanisme és l'únic moviment social que pot salvar a Espanya (...) Lo catalanisme vol que s'acoblin sota sa bandera tots los catalans honrats; vol que hi vinguin los individus de totas las classes sociales perque a tots los considera com a germans (...) Als richs, per exemple, els hi recorda qu'es un crim l'abusar dels pobres, que si Deu els hi doná a n'ells riquesas els hi posá la obligació d'atendre als menesterosos; y als pobres, per a fer mes passadora la seva existencia, els hi fa present que no tot son interessos materials, qu'aquestos no fan la felicitat del home, sinó que tenim una vida moral superior á la que tots podem arribar y per axó los educa y instrueix pera que arribin a posseir-la" (30). La visió tradicionalista, estrictament conservadora i de caire paternalista (per bé que als nostres ulls —i molt possiblement als dels "pobres" d'aleshores— pot semblar més aviat sarcàstic), mostra prou clarament quina és la concepció que té el catalanisme terrassenc de la societat catalana, i fins a quin punt es coincideix amb la burgesia de la ciutat.

L'APARICIÓ DE "LA SEMBRA"

A partir del gener de 1902 apareixerà de forma periòdica l'òrgan de premsa de l'Agrupació Regionalista, "La Sembra", del qual ja havia sortit al carrer un número extraordinari en commemoració de l'Assemblea de la Unió Catalanista realitzada a Terrassa. La nova publicació es presenta com a defensora del programa de les Bases de Manresa, sense manifestar cap canvi significatiu respecte a l'etapa anterior de l'associació.

La vaga del febrer de 1902, en la qual moriran alguns obrers, obrirà una nova etapa en la Història local, en la qual la pretesa pau social que havia existit fins llavors es trobarà ja molt qüestionada. L'activisme obrer, que no havia gaudit a la Terrassa de finals de segle de la intensitat i els conflictes que s'originen a ciutats semblants, anirà adquirint un major protagonisme i radicalitzarà les seves postures, de manera que en pocs anys serà l'anarcosindicalisme la força social majoritària de la ciutat. La valoració que en fa "La Sembra" és prou significativa del seu alineament ideològic; en un article titulat "Reflexioném", diu als "pobres": "en nom de la llibertat han caygut al pitxor dels esclavismes, ja que una ordre que no saben de ahont ve ni qui la dona (tal vegada quatre brétols que may han treballat ni saben que cosa és y que's passejan tranquilament, mentres los altres pobres que'ls mantenen, se jugan la vida sense saber com ni perquè) posa a milers y milers de treballadors y milers de families a la miseria (...) Si be la culpa dels amos es molt grossa, no per axó los treballadors estan exempts d'ella molt al contrari: si tinguessin sentit comú, si reflexionessin una mica, veurian que de continuar les coses d'aquesta manera, la industria catalana se'n va a la ruina, perque les seves ecsigencies tan descabellades farán impossible la seva vida"(31).

El maig de 1902, la visita a Terrassa del ministre d'Instrucció Pública, el Comte de Romanones, per tal d'inaugurar l'Escola Industrial, provoca un conflicte entre els catalanistes i Sala. El president de l'Agrupació Regionalista, Francesc Pi de la Serra, es nega a assistir a la recepció en honor del ministre, retreient-li el seu centralisme. Aquesta actitud no agrada gens a Alfons Sala, que en el seu discurs davant Romanones "brinda porque el grito de ¡Viva España! no signifique el de muera Cataluña, y el de ¡Viva Cataluña! no signifique ¡Muera España!" (31). Els catalanistes expliquen la seva postura des de "La Sembra", manifestant que no volen entrar en el joc de la política centralista i criticant Romanones. Aquest és un fet aïllat, però que potser deixa entreveure que hi ha quelcom que comença a canviar, almenys per a alguns dels catalanistes locals.

El cert és que en aquests moments l'Agrupació Regionalista experimentarà un cert creixement, que es tradueix en una dinamització i en l'augment de les activitats que duen a terme; a inicis de 1903, "La Sembra" felicita l'actuació de la Junta sortint, que ha estat "feconda en iniciatives fructuoses y que a n'elles se deu que la Agrupació compta en son sí ab la majoria dels elements intellectuals de la nostra ciutat y ab la simpatia general dels nostres convehins" (33). Potser també a això es deu que, al mateix temps, l'Agrupació es consideri desvinculada dels compromisos contrets amb la Unió Catalanista, a causa d'un problema monetari en el qual hi està implicat el patrici catalanista Josep Arch; el motiu real, però, cal buscar-lo en les diferències internes (34) que faran que a partir d'ara l'Agrupació Regionalista es presenti com a "neutral", tan propera a la Unió com a la Lliga de Catalunya, i sense tenir vincles orgànics amb cap de les dues. La redacció de "La Sembra", però, segueix de moment vinculada a la Unió Catalanista.

Per l'abril de 1903 es convoquen unes noves eleccions en les quals competiran durament el republicà Josep Roca i Roca i Alfons Sala. El relleu del candidat republicà, fill de Terrassa i amb una trajectòria política important, obligà el salisme a dur a terme una campanya dura i agressiva per tal de poder assegurar la seva victòria. Roca i Roca intentava acostar-se als sectors obrers i capitalitzar el seu descontentament, referint-se sovint als fets del febrer de 1902 i fent-se acompanyar per dirigents populars i significatius, com Salmerón o Lerroux (35). L'ambient electoral fou present a la ciutat, i la perillositat del contrincant feu intervenir durament "La Sembra" al costat del seu candidat; amb l'excusa de que Roca i Roca havia iniciat una campanya bruta i violenta, però manifestant-se al mateix temps neutral en la lluita política i mogut només pel seu amor a la ciutat, el catalanisme local es llençà durant varies setmanes a desqualificar i atacar el candidat republicà, acusant-lo de demagog, malversador i aprofitat, i definint-lo com l'home "que ab tota la rabia s'ha oposat al moviment de salvació de nostra aymada Catalunya y que s'ha unit ab nostres enemichs" (36). La major part dels números de "La Sembra" que sortiren al carrer durant els mesos de març i abril estaven destinats al comentari de les eleccions; els redactors catalanistes intentaven seguir apareixent com a neutrals, sense defensar explícitament l'actuació de Sala, però el seu rebuig total i constant de la figura de Roca i Roca els alineava prou clarament

en el bàndol al qual pertanyien feia ja bastant temps. Es tractava de destruir el prestigi que pogués tenir el republicà (que pocs anys després fou un dels impulsors de Solidaritat Catalana) entre certs sectors catalanistes i progressistes, guanyat en una llarga i coneguda trajectòria.

Roca i Roca vencé prou clarament a Terrassa i Rubí, però el vot rural de Matadepera, Mura, Olesa o Talamanca, sempre fidel al caciquisme salista, fou decisiu perquè Alfons Sala obtingués, finalment, l'acta de diputat del districte (37).

Les eleccions serviren també perquè l'Agrupació Regionalista, defensant-se dels atacs dels republicans, expliqués perquè estava en contra del sufragi universal: "no es vritat el triomf obtingut per uns sobre els altres quant la forsa promotora del triomf es la del número, puig d'aquesta manera sempre serán els mes els que dominarán als menos donantse molt fàcilment el cas de estar en lo just els menos y en l'error els mes (...) Volem que les corporacions siguin lo reflexe del poble, y per conseguirho volem que's componguin de representants dels diversos estaments, elegits cada un d'entre els mateixos pertanyents a la agremiació, y, per tant, ser coneixedor dels interessos que li están confiats, resultant d'aquesta manera la verdadera administració del poble pel poble" (38). Una postura prou significativa que els nous aires no havien arribat a la direcció de l'Agrupació i que les Bases de Manresa seguien constituint el seu nord.

Uns mesos després, a les eleccions municipals de novembre, els catalanistes tornaven a enfrontar-se dialecticament amb els republicans locals i es lamentaven de la seva victòria (en aquesta ocasió el salisme no es va mostrar prou eficaç per a impedir la clara victòria republicana en una ciutat que encara recordava la vaga de 1902), acusant-los de voler "imposarnos per medi de la força les seves doctrines, destruint tot lo que no sigui del seu gust, no respectant tant sols ni les tradicions preuhades de nostra patria" (39). Pel que es veu, en aquests moments a Terrassa hi lluiten dos bàndols polítics; l'alineament en cada un dels diferents sectors socials, entre els quals es compta el model que proposen els catalanistes, sembla ja força clar.

La primera escissió

La visita a Catalunya, l'abril de 1904, del rei Alfons XIII, que provocaria una important escissió de la Lliga Regionalista, tindria també les seves repercussions a Terrassa. Durant el mes de març hi hagué un debat intern, en el si de l'Agrupació Regionalista i entre la redacció de "La Sembra", sobre la conveniència d'assistir o no als actes que es farien en honor del monarca.

"La Sembra" demanava "respecte envers lo Cap d'Estat, però fermesa en els nostres principis, sença claudicar lo més mínim" (40), i defensava un comportament correcte i dialogant amb el jove Rei. En certa manera, a Terrassa es reproduïren els esdeveniments de Barcelona; Alfons XIII visità per unes hores la ciutat, i l'Agrupació Regionalista, presidida llavors per Joan Bosch, aprofità per presentar-li un missatge en el qual, molt respectuosament, se li parlava de la indústria terrassenca i les reivindicacions regionalistes.

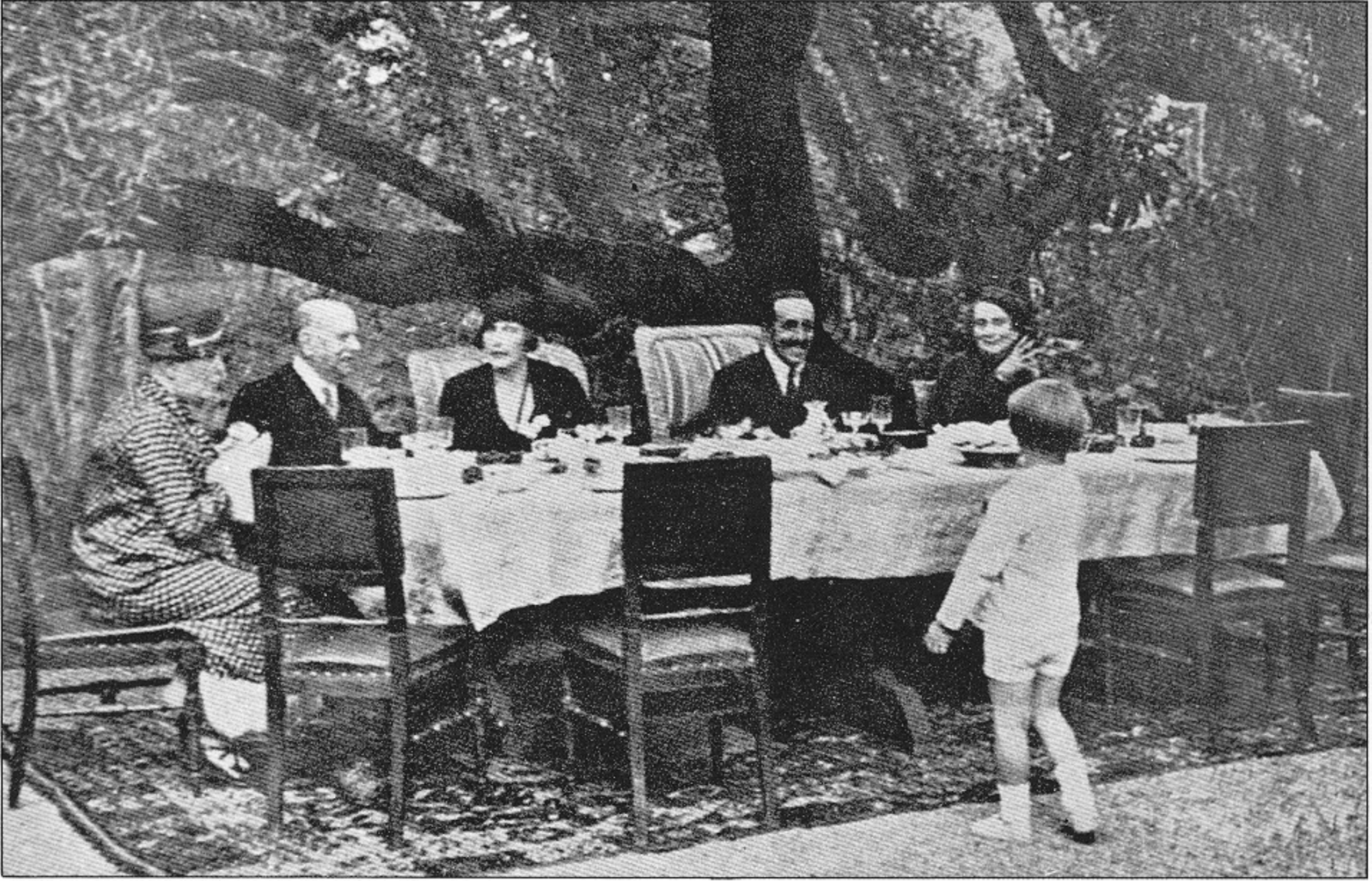
L'Agrupació volgué mantenir-se neutral i conciliadora en el procés d'escissió que s'estava vivint a Barcelona, però la divisió acabà reproduint-se en les seves pròpies files. Un grup de joves militants deixà l'Agrupació Regionalista i es convertí en l'embrió del què seria l'Avenç Autonomista (41), encapçalat per Martí Alegre (un dels antics directors de "La Sembra"), Francesc Abelló, Rossend Roig, Agustí Badia, Sebastià Badiella i Cecili Verdós.

Els escindits començaren a publicar, a partir del gener de 1905, un nou periòdic; "Esprit Jove". Les seves diferències més notables amb l'Agrupació consistien en l'ús de la terminologia nacionalista i una postura social i política, per bé que prou conseradora, ja allunyada del tradicionalisme que defensaven les Bases de Manresa i que encara era força present en el catalanisme "oficial" de la ciutat. Malgrat tot, els enfrontaments amb "La Sembra" foren inexistents durant el temps que sortí al carrer "Esprit Jove" (del qual aparegueren 13 números fins el mes d'abril).

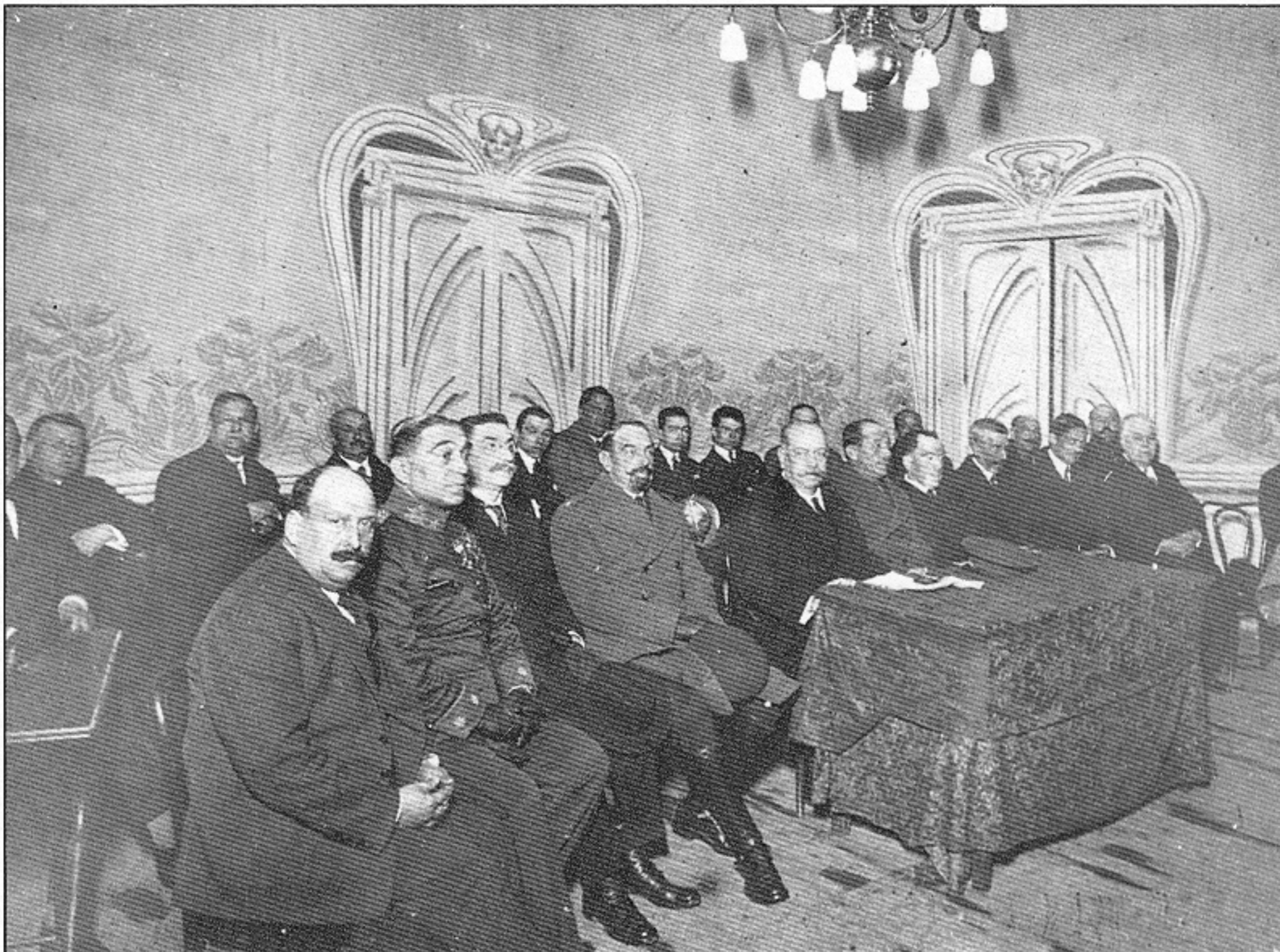
El nou grup se sentia proper a la gent de "La Tralla", i organitzà suscripcions per ajudar a pagar les multes que sovint rebia la publicació barcelonina. La reivindicació d'autonomia (que denotava un catalanisme més avançat que el de l'Agrupació) i l'interès per les noves tendències artístiques i literàries semblen acabar de definir aquesta nova tendència del catalanisme local, que adoptà un to més progressista.

Les eleccions per a diputat provincial de març de 1905 són l'ocasió perquè "Esprit Jove" coincideixi amb "La Sembra" en un atac molt dur contra els candidats republicans, als quals acusa de tots els mals possibles i, molt especialment, de voler explotar demagògicament la incultura i la incoscència de les classes populars de la ciutat. Les dues branques del catalanisme terrassenc tenen, en el fons, la mateixa concepció del què ha de ser la societat catalana, i de qui ha de ser el qui defensarà els interessos del progrés i la indústria locals. Per a totes dues, els enemics són els republicans, encara que des del sector escindit no es defensi el Salisme de la manera com sí es fa des de l'Agrupació; els redactors d'"Esprit Jove" es miren Alfons Sala amb una aparent indiferència, però la seva pròpia debilitat els impedeix, en el fons, deixar d'oferir un suport implícit als representants de l'economia i la burgesia terrassenques.

Després de la desaparició d'Esprit Jove, el grup escindit seguirà treballant per aconseguir una certa implantació a la ciutat, i per fer conèixer la seva posició i allò que els diferencia amb "els de sempre". Així, l'1 de maig de 1905, organitzen un míting nacionalista al Teatre del Retiro, presidit per l'esperantista Frederic Pujulà i Vallès (42), i en el qual s'intenta donar una visió més oberta i progressista del que pot ser el catalanisme, diferenciant-lo de la imatge estrictament conservadora que havia tingut fins llavors a Terrassa. Des de "La Sembra" s'atacarà aquest acte, que hom anomena "nacionalista radical", ja que "en nom del Catalanisme no se'ls hi pot dir res mes als obrers sino que'l sistema autonómich no'ls elimina de pendrer part en la formació de lleys que tingan de regir pels catalans (...) Fer, en lloch d'aixó, alardes d'irreligiositat y de sentiments anarquistes, com feren alguns dels oradors nacionalistes, en el meeting del Retiro, es trevallar contra la causa que pretengueren defensar, abusant además de la

Els Reis a Can Amat. 1929. (Foto Arxiu Tobella)

Sala presidint un acte al Teatre Principal. 1924. (Foto Arxiu Tobella)

confiança de la gent que hi acudí" (43). Sembla que es comencen a configurar, doncs, dues opcions socials amb algunes diferències dins el catalanisme terrassenc.

A finals de 1905, l'opció política de l'Agrupació Regionalista segueix sent encara prou clara. Davant unes noves eleccions municipals, l'Agrupació torna a declarar-se, per enèsima vegada, neutral en el terreny de la lluita política (en el qual s'enfronten, òbviament, republicans i salistes), i motivada només per la defensa dels "interessos morals i materials" de Terrassa. Això no és cap obstacle, sinó més aviat el motiu perquè els catalanistes es mostrin satisfets del relatiu avanç dels candidats salistes (malgrat perdre les eleccions), que atribueixen al prestigi i al regionalisme, ben conegut d'alguns d'ells (44).

L'entesa entre els salistes i els catalanistes de l'Agrupació Regionalista, cap a 1905, sembla encara prou forta i coherent; la coincidència en la defensa d'uns mateixos interessos sembla prou més important que les petites diferències que puguin tenir en qüestions secundàries; diferències que, d'altra banda, no es manifesten mai en l'actuació política. Ara, però, és també el moment en què ha sortit a escena un nou sector catalanista, més dinàmic i que pretén ser més progressista —dins, és clar, d'uns límits ben entesos.

B) 1906-1917: CAP A LA MADURESA POLÍTICA

Solidaritat Catalana

A partir de 1906, l'existència de notables diferències ideològiques i polítiques entre els dos sectors del catalanisme terrassenc constitueix ja un fet prou evident. D'una banda, l'Agrupació Regionalista —que, segons un cens aparegut el mes de setembre, compta amb 272 socis— manté la seva línia conservadora, expressada en el suport decidit a l'actuació d'en Sala. Així, el portaveu regionalista "La Sembra" publica sentits elogis cap a la figura del diputat a Corts del districte per les seves gestions a favor de l'aranzel proteccionista, el mes de juny, i a l'octubre pel seu abandonament del Partit Liberal.

Però, al mateix temps, estava prenent forma real una opció catalanista força diferenciada. El 15 de setembre de 1906 es constitueix l'Avenç Autonomista, presidit per Martí Alegre (45). La nova organització s'afilia a la Unió Catalanista dirigida per Domènec Martí i Julià, bastant més radical en l'aspecte nacionalista que la Lliga Regionalista, i preocupada per acostar-se als interessos dels sectors obrers. Al primer número de "Cap al Esser!", —el portaveu de l'Avenç Autonomista—, aparegut el 5 d'octubre, s'especifica que la nova associació terrassenca lluitarà "per a l'adveniment de l'Autonomia integral de Catalunya dintre l'Estat espanyol, y per a l'enderrocament del centralisme y del caciquisme quals les llurs immoralitats socials y polítiques privan l'avensament del nostra poble". El programa d'aquesta força inclou punts com la llibertat de cultes, l'establiment de la República com a forma de govern o el suport a les associacions obreres (46), que l'enfronten obertament amb el bloc salista. L'Avenç Autonomista participarà activament en la campanya de Solidaritat Catalana, però no aconseguirà consolidar-se (47). La seva aparició i la seva actuació, sobretot a nivell propagandístic, constitueixen, però, un precedent molt important: per

primera vegada neix a Terrassa un grup catalanista amb la vocació d'actuar fora de l'òrbita salista i, fins i tot, d'enfrontar-s'hi política i socialment.

La creació de Solidaritat Catalana provocarà el primer daltabaix important dels salistes. A inicis de 1906 es formalitzava un pacte electoral entre regionalistes, republicans i carlins, conseqüència directa de la situació que va seguir a l'assaltament per part de militars de les redaccions dels periòdics "La Veu de Catalunya" i "Cu-Cut!". Només els partits dinàstics i els lerrouxistes quedaven fora de l'operació. L'intens ambient propagandístic que es viu a tota Catalunya durant 1906, a favor de Solidaritat Catalana, és també present a Terrassa.

El 26 de gener de 1907, Alfons Sala, preveient una més que possible derrota en les properes eleccions davant l'impuls i l'acceptació de la coalició solidària, anuncia la seva retirada política a les pàgines del periòdic "Egara". Immediatament s'inicia una activa campanya de premsa en suport de la candidatura d'en Sala. Dues setmanes més tard es reuneixen a casa del diputat provincial Joan Barata les "forces vives" de la ciutat, és a dir, les principals personalitats del bloc salista: els Garcia Humet, Ventalló, Marcet, etc. Els representants catalanistes (Josep Rigol per l'Agrupació i A. Boada per La Sembra) manifesten les seves reserves davant la intenció d'adherir-se a la candidatura d'Alfons Sala, i no s'arriba a cap acord. Les acusacions creuades entre els salistes i els catalanistes de l'Agrupació aniran creixent de to (48) i marquen una campanya electoral de la qual Alfons Sala, malgrat haver rebut l'oferta de col·laboració per part dels lerrouxistes locals (49), en restarà totalment absent. Finalment, a l'abril, se celebren les eleccions a diputat a Corts; el candidat solidari del districte, Amadeu Hurtado, obté una contundent victòria sobre el seu oponent lerrouxista.

L'allunyament entre catalanistes i salistes, però, no és més que un fet purament conjuntural. Els homes de l'Agrupació Regionalista —o, almenys, els seus dirigents— no tenen encara un interès real en abandonar l'òrbita salista, ni interessos diferenciats als del bloc hegemònic de la burgesia terrassenca. L'Agrupació es veu arrossegada a aquesta situació per la pròpia força del moviment general de Solidaritat Catalana, al qual s'hi ha d'integrar per un mínim de coherència catalanista, molt més que per una voluntat autèntica de trencar amb el passat. De totes maneres, l'enfrontament directe amb el "patrici" Alfons Sala queda, com sempre, del tot descartat. Es produeixen, però, dos processos que en el futur seran d'una importància cabdal: d'una banda, en el si de les files regionalistes comencen a aparèixer les opinions que defensen una actuació independent, sense la subordinació al bloc salista; a més, l'activisme desplegat a l'entorn de Solidaritat atreu l'interès de sectors socials i polítics diversos cap als ideals catalanistes, que deixaran de ser exclusius dels conservadors.

El setembre de 1907 es produeix un incident significatiu. Un grup de joves socis del Círculo Egarense, una de les més importants entitats recreatives de la ciutat, és expulsat en ballar una sardana durant una vetllada festiva (50). El fet provoca una intensa polèmica entre "La Sembra" i el periòdic salista "Egara", que deriva fàcilment cap a termes polítics, i és aprofitat per la premsa nacionalista de Barcelona per atacar el caciquisme terrassenc.

Finalment s'arribarà a una solució negociada, encara que la divisió entre "catalanistes" i "anticatalanistes", identificats els primers sobretot amb els més joves, començarà a constituir un fet en la vida social i pública de la burgesia local.

L'avenç de la ideologia catalanista es constata també en sectors força allunyats de l'Agrupació Regionalista. El gener de 1908 apareix un nou setmanari republicà, "Futurisme", que ve a substituir "Fraternidad Republicana". El nou portaveu dels republicans terrassencs, dirigit per Domènec Palet i Barba, és escrit en català, i manifesta un caràcter progressista i nacional prou diferenciat dels sectors més tradicionals de la Casa del Poble. El seu catalanisme, però, presenta aspectes propis que marquen les distàncies amb el de l'Agrupació: "hem de professar i enaltir, per ser de capdal importància actual, l'autonomisme de les nacionalitats naturals, i en particular el nacionalisme català, com nascut de la realitat i abonat per la ciència de la governació dels pobles, no pas pur amor i veneració a la tradició, al llegat del passat" (51).

"Futurisme" prendrà part activa en el debat que enfrontarà els diferents sectors de Solidaritat Catalana, arran de la discussió de la Llei d'Administració local. Els republicans, que compten amb el suport de l'Avenç Autonomista, defensen el sufragi universal i organitzen un míting amb la participació del diputat Amadeu Hurtado (52). Els catalanistes de l'Agrupació Regionalista i "La Sembra", per la seva banda, accepten les tesis de Francesc Cambó —el qual realitza una conferència al local de l'Agrupació— i es mostren partidaris del vot corporatiu. Al llarg de 1908, les diferències entre ambdós grups van augmentant, però sense impedir que la coalició solidària local guanyi contundentment les eleccions municipals del maig de 1909 (53). Aquest triomf permetrà situar com a alcalde el dirigent de l'Agrupació Josep Rigol i Casanovas. A part del marc estrictament polític, l'afinitat catalanista es mostra en episodis com l'homenatge popular a Àngel Guimerà celebrat el 24 de juny del mateix any, al qual s'adhereixen entusiàstament republicans i regionalistes.

Les conseqüències de la Setmana Tràgica suposaran un cop molt dur per Solidaritat Catalana, i contribuiran a aprofundir les diferències entre conservadors i republicans. Alfons Sala anunciava la seva tornada a la política amb motiu de les eleccions a diputats provincials de l'octubre de 1909, mentre que el moviment solidari es desfeia a Barcelona i arreu del país. A Terrassa, però, els candidats salistes han d'enfrontar-se encara a la coalició de republicans i catalanistes, a la qual Sala acusa de subsistir únicament "per l'odi que inspira la nostra unió, unió que es basa en la pau, el benestar i el progrés del districte de Terrassa" (54). Les circumstàncies són molt diferents a les d'uns mesos enrera, i la Setmana Tràgica ha suposat l'ocasió ideal perquè la burgesia salista refermi el seu control absolut sobre la ciutat. Les eleccions d'octubre, doncs, seran fàcilment guanyades pels salistes, així com les municipals de desembre.

La polèmica entre els sectors catalanistes i les veus més identificades amb el salisme es mantindrà encara durant uns mesos. L'ensorrament de Solidaritat Catalana tindrà un efecte negatiu sobre l'Agrupació Regionalista, que gradualment va retornant a les posicions anteriors, al mateix temps que el creixement de l'activisme catalanista als sec-

tors progressistes i republicans l'anirà debilitant.

Escissions i alternatives

A partir de 1910 és ja molt evident l'existència de diverses tendències a l'Agrupació Regionalista, més o menys partidàries de l'habitual col·laboració amb els "elements d'ordre". A més, l'aparició de nous grups nacionalistes d'ideologia més progressista, o de pròpies escissions de l'Agrupació, amplia en molt el ventall del catalanisme terrassenc. Així, el 30 de març es constitueix la Joventut Nacionalista Republicana, que ve a continuar el camí que havia iniciat "Futurisme", desaparegut definitivament arran dels fets de la Setmana Tràgica (55).

Les eleccions a Diputat a Corts de maig de 1910 seran el motiu perquè Alfons Sala torni a presentar-se com a candidat. Els republicans no aconsegueixen presentar una candidatura unitària, per a la qual s'havia comptat amb el president de la Joventut Nacionalista Republicana, Joan Graells. Però el record de la repressió de la Setmana Tràgica és força proper i existeix en molts sectors un cert descontentament que cal aprofitar. Així, els diferents grups de la Casa del Poble acorden promocionar la candidatura simbòlica de Jaume Valls i Creus, l'únic pres que quedava encara a Terrassa pels successos de juliol, acusat d'assalt a una armeria.

Per la seva banda, els catalanistes de l'Agrupació Regionalista tenen encara ben present el procés de Solidaritat Catalana, i opten per no donar un suport explícit a Sala. Fins i tot la postura més radical d'alguns sectors de l'Agrupació es fa prou evident durant la campanya electoral, en la qual arriben a preveure un augment de conflictivitat a la ciutat: "el caciquisme terrassenc (...) provoca sentiments de rebeldia qu'ennegrint des d'ara l'avenir, amargan el present ab la perspectiva d'una ruptura inevitable del equilibri social" (56). La indefinició dels regionalistes —molts dels quals s'afegiran al vot de càstig que representa la candidatura obrera— i l'activa campanya de sindicalistes i republicans, que compten amb el record popular de la repressió de juliol, produeixen un resultat sorprenent: a Terrassa ciutat, amb un índex de participació extraordinari (un 81%, altíssim per a l'època), guanya l'obrer Jaume Valls per 1902 vots a 1895. Al conjunt del districte, però, es posa de manifest l'estret control caciquista que opera sobre els pobles de la comarca, i Alfons Sala resulta el vencedor absolut per més de 1.500 vots de diferència (57).

En la valoració de les eleccions, "La Sembra" es desmarca ben clarament de la candidatura "contestatària" i critica també l'actuació dels salistes. Però tot i ser un fet força significatiu, les eleccions de 1910 constitueixen un episodi aïllat. Ben aviat, l'Agrupació Regionalista reemprendrà les seves cordials relacions amb els sectors salistes, però de forma molt més matisada que uns anys enrera; cal tenir en compte que ara ja hi ha grups i tendències catalanistes cada cop més decidits a actuar prescindint dels lligams habituals. Durant 1910 i 1911 es mantenen les activitats culturals realitzades per l'Agrupació (entre les quals destaquen les protagonitzades per l'Escola Choral), i en les quals sovint hi participen Alfons Sala o els patricis més destacats de la ciutat.

En aquests moments, Terrassa viu uns esdeveniments

que commocionen la ciutat sencera i que, sens dubte, tenen un paper clau en l'oblit de les antigues discrepàncies entre regionalistes i salistes i el segellament de la seva tradicional aliança. Des de juny de 1910 es desenvolupa un gran conflicte obrer —iniciat a la fàbrica García Hermanos, propietat de Josep Garcia i Humet— que acabarà implicant a la gairebé totalitat dels 10.000 treballadors de l'Art Fabril. La vaga no es resol fins a l'agost de 1911, i la intransigència de la burgesia local es manifesta ben explícitament al llarg de tot el període i en la repressió (pacte de fam sobre els dirigents sindicalistes, etc.) que seguirà al conflicte. Els interessos econòmics i socials de la classe hegemònica terrassenca estan en joc, i cal recórrer, doncs, a la ferma aliança de sempre que permeti actuar amb duresa en cas de necessitat. La col·laboració entre salistes i regionalistes és absoluta al Consistori que s'ha d'enfrontar amb la vaga, i la unitat d'acció és impermeable davant les reivindicacions obreres.

Al mateix temps, altres grups catalanistes es constitueixen i comencen a actuar. El març de 1911, joves dissidents de l'Agrupació i de l'Avenç Autonomista formen el Grup Catalanista (58), que s'adhereix a la Unió Catalanista i defensa una postura més radical; a l'estiu planteja a l'Ajuntament la necessitat d'escriure les plaques amb els noms dels carrers en català —s'acorda fer-ho amb les que es col·loquin noves—, així com els bans redactats per l'alcalde. El setembre del mateix any es crea la Joventut Federal Nacionalista Republicana al si de la Fraternitat Republicana; unes setmanes després, amb la perspectiva d'una convocatòria d'eleccions municipals, es constitueix la Unió Federal Nacionalista Republicana, en la qual hi participen sobretot elements joves. Precisament en les eleccions locals de novembre de 1911 es manifesta el suport —encara que no tan explícit com en altres ocasions— de l'Agrupació Regionalista a la salista "Candidatura Tarrasense", en la qual hi participen destacats dirigents regionalistes (59).

El 18 de maig de 1912 apareix el primer número del periòdic "Llibertat!", portaveu de la UFNR del districte. La nova publicació apareix només durant un any, amb una llarga interrupció entre juliol de 1912 i febrer de 1913, però expressa ja amb tota la seva intensitat un catalanisme esquerrà, amb contingut anticlerical, obrerista i republicà, i amb constants atacs al salisme, als regionalistes de "La Sembra" i als lerrouxistes. El nacionalisme és també un dels principals components d'aquesta branca republicana, cada cop més influent a la Casa del Poble terrassenca: "Som catalans i republicans. Com a fills de Catalunya tenim el sagrat deure de defensar a la nostra volguda pàtria. Nacionalistes convençuts, partidaris d'una major llibertat del nostre poble, forem inconseqüents si no fèssim extensiva aquesta llibertat a l'individu, és per això que ens sentim fonament republicans" (60).

D'altra banda, l'activitat del Grup Catalanista i l'Avenç Autonomista es manté a un nivell molt discret. L'Agrupació Regionalista observa una actitud del tot conciliadora amb els salistes, que es tradueix en fets puntuals com les gestions que fa el Diputat a Corts perquè es concedeixi una subvenció al cor de l'Agrupació, o els grans elogis que publica "La Sembra" de la figura d'Alfons Sala, arran de la posició favorable a l'aprovació del projecte de Llei sobre Mancomunitats, que té lloc l'octubre de 1912. Aques-

ta llei —que permetrà la constitució de la Mancomunitat de Catalunya l'abril de 1914— tindrà una importància cabdal en la futura actuació dels regionalistes terrassencs, els quals, a partir d'ara, oferiran —volgudament o per imposició barcelonina— un suport total als polítics salistes, que, per la seva banda, es comprometran a defensar el projecte mancomunitari i a recolzar les posicions de la Lliga Regionalista a la Diputació de Barcelona.

La crisi de l'Agrupació Regionalista

Així s'arribava a les eleccions a diputats provincials de març de 1913. El "Centro Tarrasense", l'organisme dirigit per Garcia i Humet que aglutina les "forces d'ordre" de la ciutat, impulsa la candidatura formada pels salistes Joan Barata i Francesc Alegre i el membre de la Lliga Regionalista de Sabadell, Ricard Sampere. L'Agrupació Regionalista entra aquest cop a la campanya electoral, donant un suport clar i decidit als candidats salistes i fent referències constants al tema de la Mancomunitat. L'actitud de l'Agrupació, que oblida qualsevol discrepància anterior amb elements salistes i passa a confraternitzar-hi totalment, obeeix en gran part a les pressions i directrius que rep per part dels dirigents regionalistes de Barcelona, ja que es considera que "una negativa de l'Agrupació Regionalista a secundar en aquesta ocasió els desitjos de D. Alfons Sala podria justificar un refredament en els seus entusiasmes per les Mancomunitats corrent-se el perill gravíssim de que arribés fins a desfer-se la solidaritat de partits que les han apoiades fins ara" (61). L'aliança queda ben explícita en el míting final de la candidatura salista, en el qual hi participen Francesc Cambó i Alfons Sala (62). El paper de l'Agrupació Regionalista de Terrassa, doncs, té un notable valor estratègic per a la política de la Lliga Regionalista; aquesta obté el suport necessari dels diputats salistes en la seva actuació a la Diputació de Barcelona i a la Mancomunitat, mentre que l'Agrupació contribueix a mantenir el domini salista sobre el districte.

La postura defensada per la Junta directiva de l'Agrupació, però, acabarà produint una important escissió. Un grup de regionalistes vol adherir-se a la candidatura del president de la Unió Catalanista, M. Folguera i Duran, que també es presenta pel districte de Terrassa-Sabadell. El 23 de febrer se celebra, enmig d'una forta tensió, una junta general extraordinària de l'Agrupació Regionalista en la qual, per no gaire marge, acaba imposant-se la posició oficial de suport als candidats salistes. Un important nombre de socis abandona l'Agrupació i passa a constituir la Penya Blava, que defensarà el vot per a Folguera i Duran i els candidats republicans. A partir d'ara, la Penya Blava aglutinarà els sectors catalanistes terrassencs oposats a la supeditació de l'Agrupació al Salisme.

Per la seva part, la UFNR s'afegeix a la candidatura unitària republicana; el seu periòdic "Llibertat!" carrega continuament contra els regionalistes, als quals acusen de voler únicament "implorar el perdó del cacic màxim del nostre districte" (63). Després d'una campanya molt tensa, amb alguns incidents, se celebren les eleccions, que atorguen una còmoda victòria als salistes malgrat la intensa activitat dels republicans.

La compenetració entre salistes i regionalistes de l'Agrupació es manifesta en tots els àmbits socials; significativament, el dirigent regionalista Josep Rigol és nomenat

president de l'Institut Industrial el gener de 1913, i ocuparà el càrrec fins al gener de 1917. El catalanisme progressista, però, va avançant a la ciutat: el setembre de 1913 es constitueix a Terrassa el Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, presidit per Jaume Quintana.

L'abril de 1914, en un gran acte celebrat al Teatre del Retiro, que compta amb l'assistència dels principals dirigents barcelonins, l'Agrupació Regionalista s'adhereix a la Lliga, culminant així la trajectòria empresa uns anys enrera. Però l'Agrupació es troba ja en plena decadència. La identificació amb el salisme i l'escassa combativitat han provocat l'abandonament o la inactivitat de molts socis, que no troben tampoc en el Grup Catalanista —presidit per Miquel Galí i adherit encara a la Unió Catalanista— ni en la Penya Blava, una alternativa consolidada. A finals de 1913, l'Escola Choral es desvincula de l'Agrupació per problemes econòmics (64), i el juny de 1914 se suspèn la publicació de "La Sembra", a causa de la inactivitat local i de la conciliació dels regionalistes amb el Govern. L'històric portaveu catalanista encara tornarà a sortir el març de 1915, per desaparèixer definitivament el setembre del mateix any, després de 645 números.

Mentrestant es manté invariable el suport de l'Agrupació Regionalista als candidats salistes en les successives convocatòries electorals: el març de 1914 Alfons Sala torna a guanyar de forma aclaparadora en unes eleccions a Diputat a Corts en les quals els nacionalistes republicans desisteixen de presentar candidat per si sols o al costat dels radicals; el novembre de 1915, a les municipals, salistes i regionalistes s'enfronten conjuntament a la candidatura d'Unió Republicana; i l'abril de 1916, Alfons Sala torna a ser escollit diputat a Corts amb l'adhesió incondicional dels membres de l'Agrupació.

La supeditació política, la manca d'activitats i la crisi econòmica i de militància es fan ben patents a mitjans de 1916, tal i com explica Baltasar Ragon: "l'Agrupació anava a disoldre's i la Penya Blava portava una vida social extremadament migrada, gairebé reduïda a la intimitat. Pràcticament el catalanisme no influïa en la vida política de la nostra ciutat" (65). L'Agrupació ha de deixar el local de la Plaça de Mossèn Cinto i tornar a l'antiga seu del carrer de Sant Antoni. Pel novembre, la Junta Directiva, davant la greu situació, redacta un manifest proposant la unió de les diverses tendències catalanistes de la ciutat.

La creació de l'Associació Nacionalista

L'1 de gener de 1917 se celebra una reunió al local de l'Agrupació Regionalista en què els diferents grups catalanistes de Terrassa acorden disoldre's i constituir l'Associació Nacionalista. La nova entitat té com a principi bàsic la no adhesió a cap de les tendències generals del nacionalisme català, i compta ja des de l'inici amb uns 250 socis (66). La Junta Directiva, presidida per Emili Soler, està composta per Gaietà Vallès, Joan Abelló, Josep Ortiz i Josep Targarona.

Ben aviat, l'Associació tindrà l'ocasió de mostrar la nova línia que vol dur endavant. El març de 1917, davant les eleccions a diputats provincials, els salistes tornen a presentar una candidatura en la qual, a més dels terrassencs Josep Tobella i Francesc Soler, hi figura un membre de la Lliga Regionalista de Sabadell, Ricard Sampere. En el

to habitual, la premsa salista ataca la candidatura republicana, publicant en català la majoria d'anuncis i articles electorals, cosa impensable uns anys abans. L'Associació Nacionalista, per la seva banda, s'absté de participar en el procés per manca de preparació, i no es decanta per cap candidat en concret. Els salistes vencen en les eleccions, mentre que el nacionalista Domènec Palet i Barba és el més votat dels republicans.

L'activitat de l'Associació Nacionalista, que s'ha proposat ja des d'un principi dur a terme una política pròpia i no sotmesa a la voluntat salista, es veurà molt afavorida per l'extraordinària agitació que provoca la crisi de l'estiu de 1917 i per l'expansió de la ideologia catalanista arreu del país. El 21 de juny apareix "Patria", el periòdic portaveu de l'Associació, dirigit per Jaume Quintana. La nova publicació compta amb un llenguatge patriòtic força radical, i promou i participa de la gran expectació popular que provoca l'Assemblea de Parlamentaris celebrada a Barcelona el juliol. Enmig d'una intensa agitació catalanista, el dia 1 d'agost apareix "El Mal Temps", un periòdic nacionalista que combina el caràcter polític amb el satíric, i que es proclama desvinculat de l'Associació, però amb una ideologia similar. Ambdues publicacions restaran suspeses entre els mesos d'agost i octubre a causa de la censura militar imposada arran de la greu crisi política i social que sacseja l'Estat.

Mentrestant, s'ha constituït la Joventut Nacionalista, presidida per Ramon Maña (67); la seva ideologia queda ben explícita en un manifest en què es lloa el ressorgiment de "les velles nacionalitats de la Europa civil i cristiana": Irlanda, Polònia, Ucraïna, Lituània, i també Euskadi i Catalunya (68).

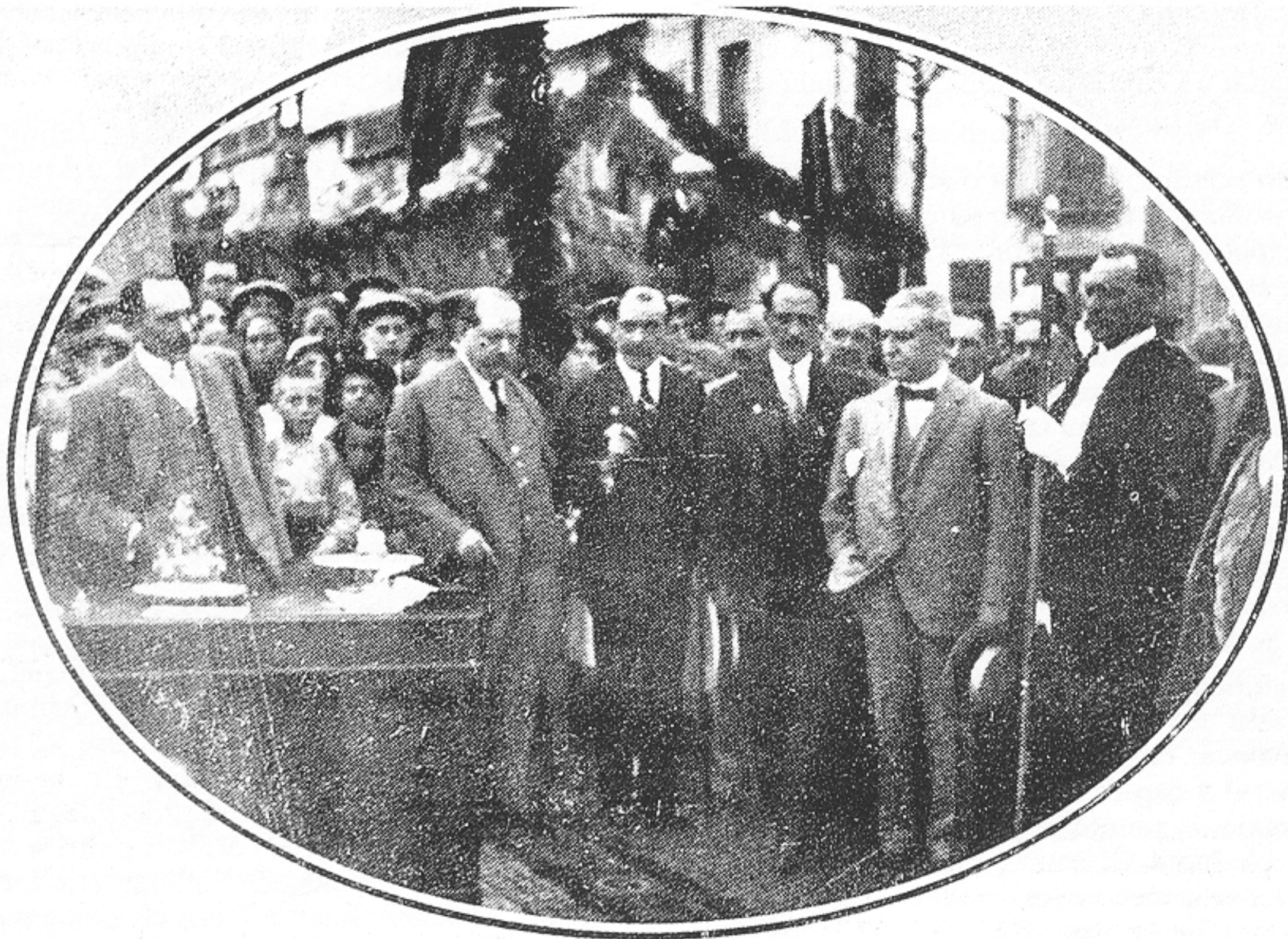
L'agost de 1917 es produeix un fet definitiu, que marca ja de forma clara la majoria d'edat del moviment catalanista terrassenc i la seva voluntat d'iniciar una actuació política pròpia, prescindint de les directrius salistes. A principis de mes, el Consell Directiu de l'Associació Nacionalista envia una carta al diputat a Corts pel districte, Alfons Sala, "comunicant-li lo esdevingut a Espanya arran de l'Assemblea del 19 [de juliol], i sotsmetent a sa consideració la oportunitat d'enviar la seva adhesió a les Conclusions d'aquell acte històric" (69). Sala, però, no s'afegirà mai als acords de l'Assemblea de Parlamentaris, i després de creuar-se diverses cartes, es consideren trencades les relacions entre el diputat a Corts i l'Associació.

A finals d'octubre, davant la convocatòria d'unes eleccions municipals, l'Associació Nacionalista nomena quatre candidats —Emili Soler, Josep Benet, Josep Rigol i Narcís Freixa—, deixant oberta la possibilitat d'una entesa amb el salista Centro Tarrasense (el total de candidats és de sis per cada llista). En la reunió general celebrada, s'explica també el procés seguit pel catalanisme terrassenc a partir de l'errònia política de l'Agrupació Regionalista: "la nostra finalitat era més que lograr càrrecs, procurar assimilar-nos els elements que per l'odi que tenen pel nostre ideal, ho fan impossible, i treient els efectes personals ens trovem avui com abans de començar l'actuació del catalanisme a Terrassa (...) En les eleccions passades ens caigué la vena dels ulls (...) finirem per convence'ns que lo que sols volien de nosaltres era la major o menor quantitat de vots i que aborrien al nostre ideal" (70).

Malgrat els intents d'aproximació i les reunions que es realitzen entre representants de l'Associació Nacionalista i el Centro Tarrasense, no s'arriba a cap acord. Els nacionalistes, amb una convicció no molt ferma en les pròpies forces, plantegen una condició —l'adhesió als acords de l'Assemblea de Parlamentaris— que els salistes no volen acceptar. Es consuma així una ruptura iniciada mesos abans; l'Associació Nacionalista completa la seva llista —amb Joan Abelló i Francesc Salas— i s'enfronta electoralment als salistes. Durant la campanya, el portaveu catalanista "Patria" ataca el caciquisme i identifica els seus candidats amb la ideologia patriòtica i nacionalista. Per la seva banda, "El Mal Temps" es llença a una intensa activitat i apareix diàriament en les jornades precedents a les eleccions —celebrades l'11 de novembre—, amb articles agressius i irònics (71). El dia abans de la votació, Alfons Sala fa públic que es retira de la política al sentir-se maltractat i menyspreat per membres de l'Associació als quals tenia com a amics; en realitat, el veterà diputat devia preveure ja la desfeta.

Les eleccions constitueixen un complet èxit per a l'Associació Nacionalista: tots els seus candidats són elegits, passa a tenir majoria a l'Ajuntament, i el seu president, Emili Soler i Anglada, és nomenat alcalde. L'agitació na-

cionalista que s'ha desfermat arreu de Catalunya els últims anys, i especialment amb motiu dels esdeveniments de 1917, contribueix en part al triomf electoral dels catalanistes terrassencs; però, sobretot, les causes d'aquest triomf s'han de buscar en la pròpia evolució interna del moviment nacionalista a la ciutat. Durant trenta anys, els catalanistes han experimentat escissions, canvis de rumb, equips de dirigents diversos i períodes de major o menor activitat; però sempre havien acceptat ocupar un paper secundari dins el bloc salista: els primers anys, per necessitat i per coincidència d'interessos; en altres ocasions, per fer front comú davant l'avenç de les forces progressistes, o per pròpia debilitat; i els últims temps, per necessitats de la política de la Lliga. En certa manera, doncs, s'havia anat constituint una base social però sense capacitat d'actuació política pròpia. Quan, per exigències dels mateixos militants i com a única sortida possible, els catalanistes terrassencs decideixen unir-se i tallar amarres, passaran ben aviat a comptar amb una organització i una capacitat força consolidades que els van convertint en la força més important a nivell local. El 1917, l'Associació Nacionalista ha arribat ja a la maduresa: a partir d'ara, la seva actuació política tindrà una influència decisiva sobre la societat terrassenca.

Sala inaugurant cases barates. 1913. (Foto Arxiu Tobella)

NOTES:

- 1.- BALTASAR RAGON: "El Catalanisme a Terrassa" Impremta de Joan Morral. Terrassa, 1935. La tertúlia estava formada a més per Ramon Coll i Gorina, Joan B. Galí i Pere Autonell i Guardiola.
- 2.- B. RAGON, op. cit.
- 3.- SALVADOR UTSET: "El procés del catalanisme a Terrassa, 1886-1931" Impremta de Joan Morral. Terrassa, 1970. El fet que aquesta sigui encara l'única obra general sobre el tema, ha motivat en gran part la realització del present estudi. El llibre d'Utset, si bé proporciona moltes dades —a vegades incorrectes—, constitueix un inqualificable intent de presentar a Alfons Sala com el promotor i protector del catalanisme local. La seva argumentació es redueix a aquest objectiu, i ofereix una interpretació que, lògicament, cal superar.
- 4.- Reglament del Centre Català de Terrassa, aprovat per l'alcalde de la ciutat l'1 de gener de 1887. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, documentació sobre entitats diverses del segle XIX.
- 5.- Sens dubte, el més destacat historiador local de l'època, amb obres que encara avui es consulten.
- 6.- BUTLLETÍ DEL CENTRE CATALÀ, 1-12-1886.
- 7.- El BUTLLETÍ DEL CENTRE CATALÀ del 15-12-1886 publica una carta que Soler i Palet envia a Núñez de Arce en protesta per unes manifestacions d'aquest, en la qual indica que el Centre Català de Terrassa ha arribat als 97 socis. Crec que es pot acceptar la xifra; el que és clar és que a partir de llavors el nombre de socis del Centre anirà baixant, i no es dona cap motiu per celebrar un nou ingrés de militants. A la premsa de l'època es troben referències sobre el pobre volum de l'entitat.
- 8.- BUTLLETÍ DEL CENTRE CATALÀ, 1-9-1887.
- 9.- BUTLLETÍ DEL CENTRE CATALÀ, 1-5-1887.
- 10.- MIREIA FREIXA: "Modernisme i Noucentisme a Terrassa". Xarxa de Biblioteques Soler i Palet. Terrassa, 1984.
- 11.- "EL TARRASENSE", 14-4-1889, 21-4-1889, 16-6-1889.
- 12.- "EL TARRASENSE", 2-6-1889.
- 13.- El 5-5-1889, JOAN B. GALÍ escriu a "El Tarrasense" el següent: "Para la inmensa mayoría de nuestros industriales lo mismo es ser regionalista que separatista (...) Solo saben ver en nuestros ideales y esperanzas, motivos de resentimientos". El 27-7-1890. Jaume Ballber, al mateix periòdic, afirma que la classe industrial "que es a la que mes interessan pera sa protecció y avens las reivindicacions catalanistas, es la que ab mes indiferencia y fins ab mes repulsió se las mira". Aquesta és la situació a la Terrassa de l'època, i els catalanistes ho constaten clarament.
- 14.- "EL TARRASENSE", 4-1-1891.
- 15.- "EL TARRASENSE", 25-1-1891.
- 16.- B. RAGON, op. cit.
- 17.- B. RAGON, op. cit. El nombre de socis ja havia anat baixant sensiblement, i es reduirà a nou després de l'Assemblea de Manresa.
- 18.- "EL TARRASENSE", 29-5-1892.
- 19.- S. UTSET, op. cit.
- 20.- "EGARA", 12-3-1893.
- 21.- S. UTSET, op. cit. Els catalanistes que impulsen la constitució de la delegació del Centre Excursionista són Josep Soler i Palet, Joan Cadevall, Àngel Sallent, Joaquim Vancells i Ventalló i Vintró.
- 22.- L'article apareix, signat només amb un pseudònim, a la secció "De Vehinat", i es refereix als promotors de l'obra teatral benèfica-destinada al sufragi del cuirassat amb els següents termes: "Mireu noys que aixó dels acorazados no'ls trobareu a las paradas de a 6 y a 12 la pessa y com que valen algúns céntims mes, nos sembla que vos donaría mes bon resultat procurant que 'el vecindario' del vehí poble de St. Pere també hi contribuís".
BALTASAR RAGON (op. cit.) identifica l'autor de l'article (i dels que apareixen a l'esmentada secció durant mesos) com el catalanista Joan B. Galí. Els manifestants intentaren obtenir el seu nom, però el director d'"Egara", Miquel Utset, es negà a revelar-lo.
- 23.- "EGARA", 20-11-1898.
- 24.- "EGARA", 16-4-1899.
- 25.- Els propis catalanistes, en un article publicat a "EGARA" el 16-4-1899, manifesten el seu suport total a Sala però es lamenten de que no han estat cridats als treballs del comitè electoral, "sens dupte porque'ns veuhen xichs".
- 26.- "EGARA", 24-6-1899.
- 27.- "EGARA", 1-7-1899.
- 28.- En l'article, publicat a "EGARA" el 30-12-1899, es fa el següent quadre de la societat catalana del moment: "Lo centralisme suprimí los gremis, únicas corporacions en las que s'obté la completa armonía del capital y lo treball y com á consecuencia d'axó y de la falta de religió, fruit de las modernas llibertats, los industrials s'han acostumat á considerar al treballador com á una cosa y al treball humá com al de una máquina, á privar á aquell de tot lo que podia significar vida espiritual, l'han fet oblidar de son Deu, l'han fet oblidar de sa familia, y aquell treta la religió, privat d'ins-trucció, s'ha acostumat á considerar al amo com á un butxi, com a un negrer que s'enriqueix ab la suhor del treballador".
- 29.- S. UTSET, op. cit.
- 30.- "EGARA", 2-6-1901.
- 31.- "LA SEMBRA", 2-3-1902.
- 32.- "EGARA", 11-5-1902.
- 33.- "LA SEMBRA", 15-1-1903.
- 34.- Així ho manifesta "EGARA" l'11-1-1903, en què s'indica que la separació de l'Agrupació de la Unió Catalanista és positiva perquè així s'evitarà que en un futur proper "se pusieran en pugna las diferencias de procedimiento que pudieran existir entre sus socios". Així ho crec també; l'expansió i creixement de l'Agrupació Regionalista afavoreix la inclusió de noves tendències que ja no es conformen només amb el programa de Manresa.
- 35.- Un Lerroux que en un míting celebrat durant la campanya crida "¡Viva el alcalde bajo cuyas órdenes se fecundó el suelo de Tarra-sa con sangre de obreros asesinados". L'oratori demagògic i anticatalanista de Lerroux serà ben present en les seves intervencions a Terrassa.
- 36.- "LA SEMBRA", 20-3-1903.
- 37.- Els resultats finals en el conjunt del districte són de 3152 vots per a Sala i 2706 per a Roca i Roca; a Talamanca els 85 vots que es comptabilitzen són tots per a Sala...
- 38.- "LA SEMBRA", 26-3-1903.
- 39.- "LA SEMBRA", 12-11-1903.
- 40.- "LA SEMBRA", 31-3-1904.
- 41.- BALTASAR RAGON (op. cit.) afirma que "Esprit Jove" és la publicació de l'Avenç Autonomista. Però en realitat, durant els mesos que apareix la publicació no es fa cap referència a aquesta associació, de la qual no es té constància que estigui constituïda i funcionant fins força més tard. En tot cas, el grup que deixa l'Agrupació Regionalista per publicar "Esprit Jove", formarà posteriorment l'Avenç Autonomista i treurà al carrer un nou periòdic, portaveu de l'entitat, "Cap Al Esser".
- 42.- Citat Per B. RAGON (op. cit.), però indicant que el míting es realitzà el dia 29-4. La premsa de l'època confirma que fou l'1 de maig; potser d'aquí el seu to populista i, segons "La Sembra, excessivament "esquerrà".
- 43.- "LA SEMBRA", 4-5-1905.
- 44.- "LA SEMBRA", 16-11-1905.
- 45.- També formaven part de la Junta Directiva d'aquesta entitat Francesc Abelló, Rossend Roig, Agustí Badia, Sebastià Badiella i Cecili Verdós.
- 46.- Tal com indica un manifest del Consell Directiu de l'Avenç Autonomista publicat a "CAP AL ESSER!" el 5-10-1906.
- 47.- El seu portaveu, "Cap al Esser!", es publica per última vegada el 7-6-1907, després de jugar un paper notable en la campanya d'agitació de Solidaritat Catalana. L'Avenç Autonomista es mantindrà, a partir d'ara, sense cap òrgan de premsa.
- 48.- Segons "LA SEMBRA" (14-2-1907), en una de les reunions Garcia i Humet ha manifestat que la retirada d'Alfons Sala obeeix al disgust que li causa "veures sempre entrebancat per una petita minoria, que si bé res significava per son número, l'afectava en gran manera per la seva qualitat"; es refereix als regionalistes.

- 49.- S. UTSET (op. cit.) indica que els radicals —que havien rebut la consigna d'oposar-se al candidat de Solidaritat Catalana a cada districte— van oferir als salistes “500 vots amb els quals el partit comptava en el districte, 40 electors per a ser utilitzats com a interventors o auxiliars de contramesa i prop d'un centenar, la major part d'ells sense vot, que farien un servei de vigilància al carrer o bé on se'ls digués” (p. 57).
- 50.- Per a una descripció més detallada de l'incident, veure *Diario de Terrassa*, 4-11-1989, J. GARRETA: “El veto a la sardana en 1907”.
- 51.- “FUTURISME”, 11-1-1908.
- 52.- L'acte se celebra el 18-1-1908 al Teatre Principal, i hi participen varis diputats solidaris, a més d'Hurtado. Segons “FUTURISME” (25-1-1908), s'adhereixen al míting Fraternitat Republicana, l'Avenç Autonomista i “bastants elements de tendències democràtiques de l'Agrupació Regionalista i de sa portaveu La Sembra, no fentho oficialment, perque en abdues entitats hi figuren elements de la dreta catalanista”.
- 53.- Mentre que, a Barcelona, els distints grups que componen Solidaritat Catalana s'han presentat separats a les mateixes eleccions, obtenint uns 23.500 vots els republicans i 21.000 la Lliga.
- 54.- Citat a S. UTSET, op. cit., p. 68.
- 55.- L'últim número de “Futurisme”, aparegut el 7-8-1909, era senzillament un full solt (amb el número 82) que anunciava als lectors la suspensió de la publicació a causa de la supressió de la llibertat d'imprensa, sense la qual el combatiu periòdic republicà no podia subsistir.
- 56.- “LA SEMBRA”, 6-5-1910.
- 57.- Per a més informació sobre aquestes eleccions, veure *Diario de Terrassa*, 14-7-1990, J. GARRETA: “La primera candidatura obrera”.
- 58.- La procedència dels membres de la nova entitat és així mateix explicada a B. RAGON, op. cit., i S. UTSET, op. cit.
- 59.- El regionalista Josep Ullés forma part de la candidatura salista, i segons “LA SEMBRA” (10-11-1911), demana al comitè electoral que l'exclogui perquè l'Agrupació Regionalista ha decidit oficialment no prendre part activa en les eleccions. Al final, però, els problemes es resolen i Josep Ullés és, precisament, un dels candidats elegits.
- 60.- “LLIBERTAT!”, 14-2-1913.
- 61.- “LA SEMBRA”, 28-2-1913. Aquesta és una de les raons que exposa la Comissió de propaganda de l'Agrupació Regionalista en la junta general extraordinària recentment celebrada per defensar el suport als salistes. La Comissió de propaganda està formada pels principals dirigents de l'entitat: A. Boada i Lladó, J. Humet i Cots, Ramon Nualart, Francesc Pi de la Serra, Ramon Colomer, Josep Benet i Josep Rigol.
- 62.- El míting té lloc el 8-3-1913 al Teatre Alegria. Francesc Cambó, en el seu parlament, fa grans elogis de la figura d'Alfons Sala i de la seva actuació política.
- 63.- “LLIBERTAT!”, 21-2-1913.
- 64.- L'Escola Choral no podia ser subvencionada econòmicament per l'Agrupació Regionalista, fins al punt que el mestre Joan Llongueras —el seu director— havia deixat ja de cobrar els seus honoraris. A partir d'ara, l'Escola Choral passa a ser patrocinada per un grup de persones de les quals no totes són catalanistes.
- 65.- B. RAGON, op. cit., p. 31. És interessant el testimoni d'època de Ragon (1885-1958), un minuciós observador de la Terrassa del seu temps.
- 66.- Segons “CRONICA SOCIAL”, 2-1-1917. El diari catòlic i salista també informava que s'esperaven noves adhesions.
- 67.- A la Junta Directiva hi ha també Francesc Biosca, Josep Humet i Vallès, Josep Vancells i Benet, i Avel·lí Estrenjer, que el 1931 esdevindrà l'alcalde republicà de la ciutat.
- 68.- “PATRIA”, 16-7-1917.
- 69.- “PATRIA”, 2-8-1917.
- 70.- “PATRIA”, 31-10-1917.
- 71.- “El Mal Temps”, normalment quinzenal, aparegué els dies 6, 8, 9 i 10 de novembre, amb anuncis de propaganda electoral tan curiosos com aquest: “Si votes la candidatura troglodita te sortiran plomes per taparrabos”; els irreverents redactors nacionalistes es referien, és clar, a la candidatura salista.

Alfons Sala i Argemí. (Foto Arxiu Tobella)